

‘De strijd om het klimaat zal gewonnen of verloren worden in de grote steden’

Projectontwikkelaar A. Wyatt

Meerjarenplan 2010-2014

Haags Milieucentrum

‘Als niet hier, waar? Als niet wij, wie? Als niet nu, wanneer?’

George Monbiot, klimaatwetenschapper en schrijver

Haags Milieucentrum
Groot Hertoginnelaan 203
2517 ES Den Haag

070 30 50 286
info@haagsmilieucentrum.nl
www.haagsmilieucentrum.nl

Voorwoord

Voor u liggen in grote lijnen de plannen en inzet van het Haags Milieucentrum voor de periode 2010 tot 2014. Daarbij kiest het centrum voor het indammen van de wereldwijde klimaatcrisis als belangrijkste speerpunt.

De komende vier jaar willen wij tal van nieuwe activiteiten op klimaatgebied ontplooiën. Die keuze voor klimaat hebben we onderbouwd in onze Meerjarenvisie 2010-2035, die als bijlage aan dit meerjarenplan is toegevoegd.

Klimaat als belangrijkste speerpunt betekent niet dat wij ons minder gaan inzetten voor andere zaken die voor een duurzame stad belangrijk zijn, zoals het behoud van stadsnatuur, ruimte voor water en een goede waterkwaliteit, het afvalbeleid, duurzame visserij, open groene ruimte om de stad, en schone lucht.

Heeft u na lezing nog vragen of opmerkingen, dan zijn wij vanzelfsprekend altijd bereid hierover met u in gesprek te gaan. Wij zien in de stad tal van mogelijkheden voor samenwerking, en horen graag uw ideeën hierover.

Met vriendelijke groet,

Stef de Niet

Voorzitter

Frans van der Steen

Directeur

Inleiding

Het is bekend. De informatie is beschikbaar, de getallen, de grafieken, de onderzoeken. Vooraanstaande wetenschappers zeggen het, hooggeplaatste bestuurders, juristen en beleidsmakers soms ook. We weten het: het klimaatprobleem is gigantisch, en de urgentie hoog.

Er werd en wordt overal, ook in onze gemeente, veel over klimaatverandering en duurzaamheid gesproken. De film van Al Gore heeft daar stevig aan bijgedragen, de nieuwe film 'The Age of Stupid' doet dat ook. Wereldwijd zijn al 300 miljoen mensen slachtoffer van mislukte oogsten, overstromingen, orkanen, ziektes en watertekorten als gevolg van het broeikaseffect, volgens VN-rapporten.

Een internationaal probleem, waaraan op alle niveau's keihard moet worden gewerkt als we het tij nog enigszins willen keren en de klimaatverandering willen beperken. Maar al die aandacht bij de politiek en media heeft nog veel te weinig geleid tot handelen. Nederland heeft het Verdrag van Kyoto ondertekend, maar de CO₂-uitstoot is in ons land in 2008, ondanks de kredietcrisis, zelfs gestegen. Nederland loopt in Europa achter als het gaat om de productie van duurzame energie, en energiebesparing in de bestaande bouw komt nauwelijks van de grond. Er gaapt een groot gat tussen de ambitie en werkelijke actie.

Als internationaal goede afspraken worden gemaakt, als de landelijke overheid grenzen stelt en ondersteunt, als bedrijven inzetten op minder uitstoot van broeikasgassen, de burger de juiste keuzes maakt en als ook op gemeentelijk niveau doortastend wordt opgetreden, kunnen we een flinke slag slaan. Maar dit vraagt wel een grote inzet van alle partijen.

Het gemeentelijk niveau, dat is vanzelfsprekend waar het het Haags Milieucentrum om gaat. Ook in Den Haag als internationale stad van Recht en Vrede. Als de gemeente recht wil doen aan deze titel kan niet genegeerd worden dat de huidige en voorspelde klimaatverandering grote invloed heeft en nog zal hebben op de wereldvrede. We kunnen er met de kennis die we hebben simpelweg niet onderuit ook onze lokale verantwoordelijkheid te nemen en onze CO₂-uitstoot sterk te verminderen.

'De strijd rond het klimaat zal gewonnen of verloren worden in de grote steden', heeft u op de omslag gelezen, een uitspraak van de Britse projectontwikkelaar Adrian Wyatt. Deze overtuiging delen wij, en daarmee de overtuiging dat ook in Den Haag hoog ingezet en hard samengewerkt moet worden om de klimaatverandering te beperken.

Den Haag zit niet stil: er komt een geothermiecentrale in Zuidwest, er is een zeewaterwarmtecentrale in Duindorp, er zijn aardgasbussen. Goede initiatieven, we juichen ze toe. Maar het is nog veel te weinig willen we echt de benodigde ommekeer bewerkstelligen. En het gaat te langzaam. Er moeten meer zoden aan de Haagse klimaatdijk worden gezet: deze tijd vraagt om durf, doortastendheid, en snelle actie.

Energiebesparing bij investeringen in de krachtwijken en stevige programma's om huizen en gebouwen vrijwel klimaatneutraal te maken; het bevorderen van de mobiliteit door het beperken van de automobiliteit en investeren in de fiets zodat het nog aantrekkelijker wordt om op de fiets te stappen; een Klimaatcentrum aan zee; wonen en werken dicht bij elkaar en compactere en duurzamere bedrijventerreinen; meer duurzaam tuinieren en massaal afkoppelen van hemelwaterafvoer op het riool; meer zonnepanelen en windmolens in en om de stad en duurzame vis in Scheveningen: een waslijst aan acties en initiatieven die nú al ondernomen zouden kunnen en moeten worden en waar het Haags Milieucentrum de komende vier jaar mee aan de slag wil. En er is meer om na te streven: betere waterkwaliteit en schone gezonde lucht, en goed georganiseerde afvalscheiding en verwerking.

Ook pleiten we voor beduidend meer investeren in voorlichting en het betrekken van burgers bij duurzaamheid. Het moet hen vooral een stuk gemakkelijker gemaakt worden om duurzaam te leven.

Als we doorgaan met leven als we nu doen dreigt het gevaar dat Den Haag over een paar honderd jaar geen stad áán zee is, maar een stad ín zee. Of dat al veel eerder catastrofes in andere delen van de wereld ons

overspoelen en meesleuren in een wereld van harde strijd om de schaarse levensbronnen. Daar helpt geen Deltaplan tegen. Laten we daarom onze krachten bundelen, laten we alle mogelijkheden benutten om dit risico te verkleinen, laten we alle middelen die we tot onze beschikking hebben inzetten. Laten we de initiatieven die er zijn ondersteunen, en laten we ervoor zorgen dat er nog veel meer bijkomen.

Het Haags Milieucentrum heeft de afgelopen jaren aanzienlijk aan invloed gewonnen. We worden vaker in een vroeg stadium gevraagd om mee te denken. Tal van initiatieven en plannen zijn dankzij het centrum tot stand gekomen of verbeterd. Hier zijn wij bijzonder blij mee.

Ook de komende jaren willen we graag onze invloed doen blijven gelden, en we hopen met alle betrokken partijen een goede samenwerking te kunnen bewerkstelligen.

Den Haag als toonbeeld van duurzaamheid: het Haags Milieucentrum gaat er vol voor.

**‘We beschikken nu al
over de technologie,
het geld en het
bestuurlijk vermogen
om het leven en de
economie grondig te
verduurzamen’**

Speerpunt klimaat

Wij willen ons de komende vier jaar in het bijzonder richten op de volgende drie hoofdpunten:

- 1. Het Milieucentrum als KlimaatKenniscentrum:** door onder meer het organiseren van klimaatsessies voor beleidsmakers en maatschappelijke organisaties, het delen en ontsluiten van kennis rond het klimaat en de bestrijding van de klimaatcrisis, het geven van gevraagd en ongevraagd advies en het organiseren van een jaarlijkse Klimaatlezing;
- 2. Het Milieucentrum als KlimaatSteunpunt:** door onder meer het initiëren en ondersteunen van een Haagse Klimaatcoalitie, het ondersteunen van het voortgezet onderwijs, het opleiden en inzetten van stedelijke klimaat- en energiecoaches, het ondersteunen van bewonersinitiatieven om energie te besparen en van Haagse Transition Town-initiatieven (zie punt 2.3) en het bevorderen van CO₂-reductiemaatregelen rond mobiliteit;
- 3. Het meewerken aan het realiseren van een Klimaatcentrum**

1. KlimaatKenniscentrum

Om in Den Haag een speler van betekenis te kunnen zijn, is het gemakkelijk kunnen beschikken over kennis op klimaat- en energiegebied van cruciale betekenis. Die kennis is bij het HMC in behoorlijke mate aanwezig, maar wat er elke dag aan nieuwe informatie op dit dynamische beleidsterrein binnenkomt is overstelpend.

1.1 Verspreiden en toegankelijk maken van kennis

Het Haags Milieucentrum wil de komende jaren de grote en steeds toenemende hoeveelheid kennis en informatie over het klimaat toegankelijker maken.

Het bijhouden, operationaliseren, verspreiden, presenteren en ook voor anderen (zoals scholieren) beter ontsluiten van al deze kennis en informatie is alleen mogelijk als daar meer tijd in gestoken kan worden. Deze taak neemt het Haags Milieucentrum graag op zich. Ook kan het HMC afwegen welke kennis en informatie relevant is voor een stad als Den Haag. Hiervoor denken we vooral aan internet als medium.

In een toekomstig Klimaatcentrum kan dat nog toegankelijker opgezet worden.

1.2 Organiseren van kleine klimaatsessies voor beleidsmakers en maatschappelijke organisaties

Als milieucentrum constateren we bij veel organisaties regelmatig een behoefte aan meer kennis over de klimaatveranderingen, en mogelijkheden en ideeën om klimaatbeleid vorm te geven. Kennis over het efficiënt omgaan met energie, over duurzame energie, over de werking van het wereldecosysteem en over het klimaat. Met kleine klimaatsessies kunnen we bijdragen aan een cultuur waarin organisaties, beleidsmakers en uitvoerders elkaar inspireren met nieuwe innovatieve organisatievormen en uitwisseling van informatie over de nieuwste technieken, en bijdragen aan een betere verspreiding van de grote hoeveelheid kennis die daarover in Nederland aanwezig is. Dit zal worden toegespitst op de Haagse situatie.

1.3 Geven van gevraagd en ongevraagd advies aan o.a. beleidsmakers

Klimaatwinst kan het best worden gerealiseerd door bij planontwikkelingen in een vroeg stadium de urgentie te benadrukken, en relevante kennis en beschikbare technieken onder de aandacht te brengen. Of het nu gaat om begrotingsbehandelingen, structuurvisies, investerings-, bouw-, bestemmings-, wegen-, inrichtings-, fiets-, communicatie-, master- of milieubeleidsplannen, om herstructureringsopgaven, OV-nota's, parkeernota's, milieuverslagen, autovrije dagen of om educatienota's. Dit alles is van belang als het gaat om draagvlak voor klimaatbeleid en het terugdringen van broeikasemissies. Het HMC wil graag zijn oordeel kunnen en blijven geven en mogelijke alternatieven voor verbetering aandragen.

1.4 Organiseren van een jaarlijkse Klimaatlezing

Het onderwerp 'klimaat' leent zich uitstekend voor een jaarlijkse prestigieuze klimaatlezing in onze internationale stad van recht en vrede. Deze kan wellicht in samenwerking met de gemeente georganiseerd worden. Het onderwerp is uitermate maatschappelijk relevant, veelzijdig en internationaal. Vele deskundigen houden zich op heel verschillende terreinen intensief met vraagstukken rond klimaat en energie bezig. Als eerste spreker in 2010 zouden we James Hansen naar Den Haag willen halen. Vervolgens onze eigen Nobelprijswinnaar Paul Crutzen, of Yvo de Boer, die vanuit de VN de klimaatconferentie in Kopenhagen tot een goed einde moet zien te brengen. Stuk voor stuk grootheden op hun terrein. Ook denken wij aan doorgewinterde wetenschapsjournalisten als Fred Pearce en Mark Lynas.

Een dergelijke prestigieuze lezing, waarvoor alle sleutelfiguren uit politieke partijen, bestuurlijk Den Haag, bedrijven, scholen en maatschappelijke organisaties uitgenodigd worden, zal een belangrijke impuls aan de betrokkenheid en het gevoel van urgentie kunnen geven, en zal bijdragen aan het beeld van Den Haag als internationale stad van recht en vrede die duurzaamheid hoog in het vaandel heeft.

2. Klimaatsteunpunt

“Wat kan ik het beste doen en kan ik daarbij ondersteuning krijgen?” Die vraag van Haagse burgers en tal van organisaties die hun verantwoordelijkheid willen nemen, schreeuwt om antwoord. Daarom wil het HMC als steunpunt functioneren, assisteren waar mogelijk, en ook naar anderen, zoals de gemeente, doorverwijzen.

2.1 Initiëren en ondersteunen van een Haagse Klimaatcoalitie

Wereldwijd ontstaan en groeien initiatieven vanuit de samenleving om energie te besparen of duurzaam op te wekken. De overheid wordt aangesproken op haar verantwoordelijkheid het goede voorbeeld te geven, en er wordt verlangd dat zij een kader schept, en regels en voorwaarden stelt, om broeikasemissies drastisch te verminderen.

Ook in Den Haag nemen steeds meer burgers en organisaties initiatieven om hun eigen manier van leven of de eigen organisatie klimaatneutraal te maken. Een aantal wil dat ook uitdragen, en zo de eigen achterban, de gemeentelijke overheid en nationale en internationale overheden overhalen tot klimaatneutraal functioneren. Een brede Haagse Klimaatcoalitie als lokaal vervolg op de nationale Kopenhagencoalitie kan al die burgers en organisaties verenigen.

Aan het smeden van een dergelijke coalitie wil en kan het HMC als stedelijk milieucentrum een stevige bijdrage leveren. Het HMC wil een aantal belangrijke spelers in de stad (zoals natuur- en milieuorganisaties, de leden van het Platform Duurzaam Den Haag, bewonersorganisaties, woningcorporaties, de Haagse Hogeschool, het bedrijfsleven, Stroom, enzovoort) daarbij betrekken. Zo kan van elkaar en van successen en mislukkingen overal in het land (en zelfs daarbuiten) geleerd worden.

Binnen een brede Haagse klimaatcoalitie kan worden nagedacht over het betrekken van verschillende groepen burgers bij de klimaatproblematiek, en kunnen initiatieven daartoe worden genomen.

2.2 Geven van presentaties en ondersteunen van het voortgezet onderwijs

Als iets de toekomst van leerlingen bepaalt, dan is het of we er de komende jaren in slagen de omslag naar duurzaamheid te maken. Dat vergt ook hún kennis en inzet. Er zou daarom veel meer structurele aandacht voor milieu en klimaat in het basis- en voortgezet onderwijs moeten zijn, in verschillende vakgebieden.

Een bijkomend voordeel is dat leerlingen integraal leren denken, want rond klimaat komt veel kennis samen: sterrenkunde, biologie, natuurkunde, scheikunde, wiskunde, geologie, geografie, geschiedenis, economie, psychologie en sociologie, de werking van de politiek op allerlei niveaus.

Het HMC wil daaraan een bijdrage leveren, en kiest gezien de beperkte menskracht en middelen voor het voortgezet onderwijs. Het HMC wil presentaties geven en leerkrachten op maat ondersteunen bij het geven van lessen over klimaat.

2.3 Opleiden en inzetten van stedelijke klimaat- en energiecoaches

Het HMC wil klimaatcoaches opleiden en inzetten om bij een zo groot mogelijk deel van de Haagse bevolking

het gevoel van urgentie over te brengen, en kennis over hoe mensen zelf iets kunnen bijdragen aan het beperken van de klimaatverandering. Wellicht is hierbij samenwerking mogelijk met andere Haagse initiatieven op dit gebied. Die coaches zullen vooral gerekruteerd worden onder jongeren, bijvoorbeeld via de scholen voor voortgezet onderwijs, via de Haagse Hogeschool en via programma's op RTV West.

De klimaatcoaches kunnen op scholen, in club- en buurthuizen, via zelforganisaties en op huiskamerbijeenkomsten in klimaatstraten praktische presentaties geven over wat mensen allemaal zelf kunnen doen, wat de mogelijkheden zijn, hoe ze daarbij ondersteund kunnen worden, wat de kosten zijn etc. En ook hoe anderen op hun beurt klimaatcoach kunnen worden.

Dit project wordt in Rotterdam al uitgevoerd.

2.4 Ondersteunen van bouwers en bewoners bij energiemaatregelen

Een ander terrein waar een grote klimaatslag geslagen kan worden is bouwen en wonen. Hier gaan enorme hoeveelheden energie om, zowel bij de bouw als bij het gebruik van gebouwen (met name voor verwarming en koeling).

De techniek en infrastructuur voor de realisatie van CO₂-neutrale nieuwbouw, onder andere door uitstekende isolatie en duurzame-energie-opwekking, zijn aanwezig. De bouw van passiefhuizen, waar het energieverbruik nooit hoger is dan de opgewekte energie, bewijst dit – een voorbeeld dat ook in Den Haag navolging verdient.

Een ander aandachtspunt is het verduurzamen van bestaande woningen. Ook hiervoor is alle techniek aanwezig, maar de kosten zijn soms hoog, en de ingreep en daardoor het ongemak voor de gebruiker kan groot zijn. De kosten kunnen voor de gebruiker worden beperkt door middel van slimme financieringsystemen en subsidies. Het proces zou vereenvoudigd kunnen worden door onder meer het realiseren van verschillende typen voorbeeldpanden waar mensen die energiebesparende maatregelen willen nemen kunnen zien wat er allemaal mogelijk is. De mensen die besluiten dergelijke maatregelen te nemen kunnen door het HMC ondersteund worden.

Doordat de voorraden fossiele olie en gas kleiner worden, zullen de energieprijzen stijgen, wat energie-neutraal (ver)bouwen bijzonder rendabel maakt. Zelfs één van de meest rendabele investeringen van dit moment.

Naast energiebesparing is investeren in duurzame energie van groot belang. Door subsidiering van de rijksoverheid kan de plaatsing en ontwikkeling van PV-panelen sterk bevorderd worden. Zonneboilers zijn zeer rendabel en kunnen op grote schaal aangelegd worden. Stedelijke windturbines houden onze aandacht, maar zolang de kinderziektes groot zijn, zetten wij niet in op grootschalige plaatsing. Het HMC wil zich wél inzetten voor een geothermieproject in een oude wijk zoals het Statenkwartier. De energiewinst daarvan is mogelijk nog groter dan bij nieuwbouw, die steeds energiezuiniger wordt.

Ook willen wij bijdragen aan de ontwikkeling van een visie op het bestaande stadsverwarmingsnet.

2.5 Een eigen Haags Energiebedrijf

Het milieucentrum wil bijdragen aan de discussie rond de mogelijke oprichting van een gemeentelijk energiebedrijf. Wij zien veel voordelen in een dergelijk bedrijf. De gemeente heeft zelf in de hand hoe duurzaam de energie wordt opgewekt en kostenvoordelen kunnen direct aan de burgers ten goede komen. Daarnaast wordt de energie die bij Hagenaars uit het stopcontact komt iets van henzelf. Door vergroting van het bewustzijn van energielevering en -opwekking en de relatie tot het klimaat kan een breder draagvlak voor energiebesparing worden gecreëerd.

2.6 Ondersteunen van Haagse Transition Town-initiatieven

Vanuit de Haagse organisatie Gezonde Gronden is begin 2009 het eerste TransitionTown-initiatief gestart. Transition Towns is een uit Engeland overgewaaid initiatief dat ook in Nederland vaste voet aan de grond begint te krijgen. Het is een door burgers bedachte aanpak om dorpen, wijken en steden klimaat- en 'peakoil-proof'* te maken. Bij uitval van de olietoevoer zou de gemeenschap nog enigszins in staat zijn door te functioneren, iets wat in de huidige situatie onmogelijk is: supermarkten zouden binnen een week leeg zijn. Bij Transition Towns informeren burgers elkaar over deze crises, en zij bedenken samen lokale oplossingen. Door het opnieuw doordenken van zaken als energie- en voedselvoorziening en mobiliteit kunnen plannen

* Peakoil: het moment waarop de olieproductie af gaat nemen

gemaakt worden om deze veel minder energie-intensief te laten functioneren. Een concept dat veel energie en creativiteit losmaakt bij de betrokkenen.

Het HMC wil in samenwerking met Gezonde Gronden TransitionTown-initiatieven promoten en, op verzoek van die burgers, met zijn expertise op klimaat- en milieugebied ondersteunen. Op die manier kan een aanzienlijke bijdrage geleverd worden aan bewustwording en het bedenken, verzamelen en uitvoeren van alternatieven.

2.7 Bevorderen van CO₂-reductiemaatregelen rond mobiliteit

Als het om CO₂-reductie gaat is mobiliteit van groot belang. Verkeer en vervoer in Den Haag dragen voor 13% bij aan de totale lokale CO₂-uitstoot. Dit aandeel wordt snel steeds groter, doordat het aantal auto's en de daarmee afgelegde afstand sterk groeit, terwijl in andere sectoren de emissies dalen. CO₂-reductie in mobiliteit zou dus een harde doelstelling van het nieuwe mobiliteitsbeleid moeten worden.

Automobiliteit in onze stad wordt veel meer gefaciliteerd dan bijvoorbeeld het OV of de fiets.

Investerings in de fiets zijn echter relatief goedkoop. Niet alleen levert dat een beperking op van CO₂-uitstoot, maar ook gezondere lucht, meer bereikbaarheid door minder files en verstopte wegen, meer veiligheid, meer ruimte voor groen of speelplekken, en meer beweging.

Het aantal autobewegingen kan drastisch worden teruggedrongen, allereerst door waar mogelijk wonen en werken dicht bij elkaar te brengen. Verder wil het HMC eraan bijdragen automobilisten te verleiden de auto vaker te laten staan door alternatieven te bieden en het moeilijker of duurder te maken de auto te gebruiken, bijvoorbeeld door een strenger parkeerbeleid. Voor meer informatie verwijzen wij naar onze nota 'Naar een klimaatneutrale Mobiliteit', die via onze website te downloaden is.

3. Meewerken aan het realiseren van een Klimaatcentrum

In 2009 start een onderzoek naar de mogelijkheden voor een Klimaatcentrum in onze stad. Daar werkt het Haags Milieucentrum aan mee. Wij denken aan een combinatie van een soort Museon met een servicecentrum, maar dan alleen gericht op klimaat, en in een spannend, opvallend, klimaatneutraal gebouw dat vanzelfsprekend aan zee ligt. In dat gebouw worden de nieuwste technieken op het gebied van energiebesparing en duurzame energie getoond en uitgelegd. Er zijn voortdurend wisselende opstellingen van bedrijven die met goede demonstraties laten zien wat zij kunnen.

Het belangrijkste is het educatieve karakter van het Klimaatcentrum, met tal van vaste opstellingen over de werking van het klimaat en alles wat dat kan beïnvloeden. Ook zal getoond worden wat de huidige invloed van de mens is op het klimaat, en de risico's en mogelijke gevolgen. Er zal een uitstekend informatiecentrum zijn met alle belangrijke boeken en tijdschriften rond het thema, een filmkamer met een keuze uit vele tientallen films, etcetra. De dienst milieu- en klimaateducatie van de gemeente kan erin gehuisvest worden en het Haags Milieucentrum wellicht ook.

**'We doen alsof het
een mensenrecht
is steeds maar
meer te willen'**

Louise Fresco, hoogleraar duurzame ontwikkeling

Andere beleidsterreinen

De komende vier jaar gaat het Haags Milieucentrum geen klimaatcentrum worden.

Bij milieu en duurzaamheid gaat het niet alleen over de door onszelf veroorzaakte klimaatverandering. Het gaat ook nog over snel verdwijnende biodiversiteit, verlies aan vruchtbaar land en bruikbaar water, de luchtkwaliteit, de open groene ruimte rond de stad. Klimaatveranderingen zijn daar wel voor een groot deel mee verweven. Zo heeft klimaatverandering grote invloed op het sterk afnemen van de biodiversiteit, al is het er niet de enige oorzaak van. En maatregelen die goed zijn om de CO₂-uitstoot van onze mobiliteit terug te dringen zijn meestal ook goed om de lucht gezonder te maken. Afvalscheiding is niet alleen goed voor CO₂-reductie en het maken van biogas, maar er zijn bij de verwerking van ons afval ook maatregelen nodig om te voorkomen dat gifstoffen in het milieu terecht komen, en om zuinig grondstoffengebruik te bevorderen.

Kortom: veel milieuvraagstukken zijn met elkaar verweven. We geven hier per beleidsterrein de ontwikkelingen weer die wij de komende vier jaar verwachten en de keuzes die wij als gevolg daarvan in onze activiteiten willen maken.

Natuur

Belangrijk voor de vitaliteit van de Haagse stadsnatuur zijn de hoeveelheid en omvang van groengebieden, de grondsoort, de voedselrijkdom, de structuur, de verbinding met andere gebieden, het beheer en het gebruik. Gevarieerde en dus vitale natuur heeft meer kansen om zich bijvoorbeeld aan veranderende klimaatomstandigheden aan te passen.

Naast deze functies heeft de natuur ook een belangrijke functie voor de mogelijkheden van bewoners om groen te recreëren. De stadsnatuur is in onze stad ongelijk verdeeld, het is belangrijk om in de versteende wijken het groen te bevorderen.

Bouwplannen vormen vaak een bedreiging van het groen. De nadruk ligt meestal op het te realiseren bouwvolume en niet op de kwaliteit van het gebied als geheel, inclusief de stadsnatuur. Robuuste ecologische verbindingen zijn van wezenlijk belang voor de vitaliteit van de stadsnatuur, en het behoud van groen in de omgeving en groen recreëren staan bovenaan het wensenlijstje van de Hagenaars. Toch is het groen regelmatig de verliezer als de gemeente plannen maakt.

Twee andere ontwikkelingen die gekeerd dienen te worden zijn de verontreiniging met voedingsstoffen van zowel de bodem als het water, en de toename van de recreatiedruk in kwetsbare gebieden door afwezigheid van groene recreatiemogelijkheden dicht bij huis.

Kansen

Waar bedreigingen zijn, zijn kansen. Die kansen liggen bijvoorbeeld bij vroegtijdige betrokkenheid van het HMC bij masterplannen en het betrekken van bewoners daarbij, zodat ook hun wensen en kennis ingebracht worden. Wij zullen betrokken blijven bij de ontwikkeling van masterplannen in minder natuur- en waterrijke gebieden als Moerwijk, bij kleine bouwplannen, bij de diverse gemeentelijke plannen rond de ecologische verbindingzones, bij de projecten in de krachtwijken en de vele initiatieven van bewoners om hun omgeving te vergroenen. We zullen bouw- en inrichtingsplannen kritisch doornemen en kijken naar de mogelijkheden voor bijvoorbeeld groene daken, groene muren en huisvesting voor dieren.

Bewoners die weinig groen in hun omgeving hebben, moeten een parkje of een veldje in de buurt krijgen waar ze kunnen wandelen, zitten of spelen. Slimme stedelijke verdichting is een kans om ruimte te creëren voor uitbreiding van groen, vooral in die delen van de stad die wat dit betreft onderbedeeld zijn. Zo kan bijvoorbeeld door het ondergronds aanleggen van parkeervoorzieningen ruimte voor groen geschapen worden op het dak van deze parkeergarages.

Het Haags Milieucentrum zal zich de komende jaren blijven inzetten voor het zo groen en open mogelijk houden van de directe omgeving van de stad en de ecologische verbinding daarvan met het stedelijk groen. Beter verbinding zones en het verhogen van de beschermingsgraad van groengebieden in Den Haag zijn kansen om de biodiversiteit te bevorderen.

Ook zal het Haags Milieucentrum zich blijven inzetten om het CityDuinpark* te realiseren, en wil het centrum bijdragen aan een breed aanbod van workshops en excursies, liefst in nauwe samenspraak met de lokale natuurorganisaties.

Water

De afgelopen jaren zijn de periodes met hevige regenval toegenomen en is de sponswerking van de bodem verminderd, en veel polders rond onze stad zijn volgebouwd. Dit heeft geresulteerd in een gebrek aan mogelijkheden voor waterberging.

Dit probleem wordt steeds breder erkend. Gelukkig zijn er tal van mogelijkheden om bij plannen in het kader van stedelijke ontwikkeling en herstructurering ruimte voor water te scheppen of te behouden. Mogelijkheden die momenteel niet alleen op stedelijk, maar ook op regionaal niveau lang niet altijd benut worden. Door te kijken naar mogelijkheden voor verbinding van water en het combineren van meer water met stedelijk groen en recreatie kunnen veel nog braak liggende mogelijkheden benut worden.

Ook de kwaliteit van het water vraagt duidelijk om verbetering. Een van de grootste milieuproblemen blijft de waterverontreiniging door riooloverstort na hevige regenval.

Kansen

Door 'afkoppeling' van het riool wordt regenwater niet meer op het riool geloosd. Het overstorten wordt zo voorkomen. Het centrum blijft zich hiervoor inzetten: wij pleiten voor de uitvoering van een plan voor de sanering van 120 overstorten in 10 jaar. Een goede samenwerking met het Hoogheemraadschap Delfland en de gemeentelijke afdeling Riolerings en Waterbeheersing is daarbij van belang. De financiering kan onder meer gevonden worden in verhoging van het rioolrecht tot het landelijk gemiddelde, of in de verbrede rioolheffing. Ook groene daken dragen er toe bij dat tijdens hoosbuien minder water in het riool hoeft te verdwijnen. Daarnaast zijn er andere voordelen zoals isolatie van gebouwen in de winter en koeling in de zomer, en de binding van CO₂. Mooi is de combinatie met regentonnen die het water opvangen, dat vervolgens voor de tuin gebruikt kan worden. Zowel groene daken als afkoppeling en regenwateropvang zullen wij blijven stimuleren en promoten, en bewoners hierbij ondersteunen.

Het centrum ziet kansen om ruimte voor water te scheppen door dit onderwerp voortdurend in te brengen bij gemeentelijke plannen. Het centrum wil zich hierbij ook richten op de regio. Het met elkaar verbinden van binnen- en buitenstedelijk water voegt duidelijk kwaliteit aan de stad toe. Ook recreatieve mogelijkheden zullen hierdoor toenemen.

Duurzame visserij

Een van de grootste milieuproblemen is het pijlsnel afnemen van de biodiversiteit in de wereldzeeën door overbevissing. Als we zo doorgaan zijn de zeeën binnen 40 jaar leeggevisd. Dit is niet alleen fnuikend voor onze visconsumptie, het kan ook leiden tot de ineenstorting van de marine-ecosystemen die een belangrijke functie hebben als het gaat om de bestaanscondities van de mens.

Kansen

Scheveningen, ooit een belangrijke vissershaven, is door de overbevissing (en de visquota die daar het gevolg van zijn) als visserijcentrum in betekenis afgenomen. Wel blijft Scheveningen belangrijk voor de handel in vis, dus ook vis die door de duurzame beugel kan.

De gemeenteraad kiest nu voor duurzame visserij, de kleine staand-want-boten zijn bezig met MSC-certifice-

* CityDuinpark: het park dat ontstaat als twaalf groengebieden in het noorden van Den Haag met elkaar verbonden worden.

ring, een visdetaillist heeft het MSC-label. De komende jaren wil het HMC doorgaan met het bevorderen van duurzame visserij en de consumptie van duurzame vis. Onder meer door één of meerdere restaurants - het liefst in de haven - om te laten schakelen naar duurzame vis en het MSC-label te laten voeren. Dit past natuurlijk bij uitstek bij een stad aan zee als Den Haag, en ook dit zal weer bijdragen aan het beeld van Den Haag als duurzame stad.

De Viswijzer zal op geschikte publieksevenementen verder onder de aandacht van het publiek worden gebracht.

Voedsel in en om de stad

Het duurzaam verbouwen en consumeren van regionaal en stedelijk voedsel vermindert het aantal voedselkilometers en het aandeel fossiele energie drastisch, en levert daarmee een belangrijke bijdrage aan het tegengaan van klimaatverandering.

In de bodem ligt meer dan twee keer zoveel CO₂ opgeslagen als in levende vegetatie. Door biologische landbouw te bevorderen zal meer CO₂ worden vastgelegd, want biologische landbouw steunt vooral op het handhaven en vermeerderen van organisch materiaal in de bodem.

Kansen

Het HMC wil burgers stimuleren om zelf voedsel te verbouwen in hun tuin, balkon, dak, gevel of straat. Dit kan gedaan worden door het verschaffen van educatie en voorlichting op dit gebied, en door het steunen van burgerinitiatieven zoals Transition Towns Den Haag en andere particuliere initiatieven, waar logisch in samenwerking met organisaties als Gezonde Gronden.

Daarnaast wil het HMC biologisch eten promoten. De kennis over de milieubelasting van voedsel neemt in hoog tempo toe. De bereidheid bij burgers om duurzame keuzes te maken op voedselgebied is vrij groot, maar de meesten zijn niet van de laatste inzichten en ontwikkelingen op de hoogte. Wij willen hier graag verandering in brengen door voorlichting via onder andere onze website.

Ruimtelijke ordening en duurzaam bouwen

Het HMC heeft zich de afgelopen tijd veel bezig gehouden met diverse masterplannen en zich gemengd in discussies over de Structuurvisie en de Woonvisie. Onder andere op de expertmeeting over bevolkingsprognoses en woningbouwprogramma's is duidelijk geworden dat het bouwen van meer woningen dan voor de opvang van de natuurlijke aanwas van de bevolking noodzakelijk is, een politieke keuze is.

De hoge doelstelling van aantallen nieuw te bouwen woningen domineert het beleid en de masterplannen. Dit gaat vaak ten koste van de (leef)kwaliteit en staat meestal haaks op de ontwikkeling tot een gezonde duurzame stad. Het frustriert de mogelijkheden van 'slow stedenbouw', de kant die het volgens ons wel op moet gaan.

Kansen

Bij diverse masterplannen zoals het Erasmusveld en Kijkduin heeft het HMC - vaak in samenwerking met andere organisaties zoals de AVN en bewonersorganisaties - inbreng geleverd om deze voor de stad belangrijke plannen duurzamer en groener te maken. In het algemeen kunnen we vaststellen dat duurzaamheid in de masterplannen belangrijker wordt gevonden en dat onze inbreng om bij elk bouwplan en masterplan de natuur versterkt moet worden steeds vaker wordt overgenomen. Op deze lijn willen wij doorgaan, al hebben we niet de capaciteit om ons even intensief met elk masterplan of bestemmingsplan te bezig te houden.

Slimme, kwaliteit toevoegende verdichting in de bestaande stad is dé manier om bouwopgaves te realiseren zonder wezenlijke stedelijke kwaliteiten aan te tasten. Vaak worden deze juist bevorderd: verdichting biedt bijvoorbeeld de mogelijkheid een impuls te geven aan de architectonische kwaliteit, het vergroot het draagvlak voor OV en het spaart kwetsbaar groen rondom de stad. Het werkt mee aan het terugdringen van

het autogebruik en het bevordert de instandhouding van stedelijke voorzieningen zoals winkels, scholen en uitgaansgelegenheden.

Duurzaam bouwen komt steeds meer in de mainstream van het bouwen terecht. Het HMC zal daarop in blijven spelen, en het ambitieniveau proberen te verhogen.

Afval

Het HMC heeft zich de afgelopen jaren sterk gemaakt voor beter afvalbeleid in Den Haag. De resultaten zijn desondanks ver onder de maat. Onze nota 'Een sprong voorwaarts' heeft wel tot veel discussies geleid. We zijn blij dat het inzicht in de gemeenteraad is toegenomen dat het fors beter moet.

Kansen

Afval is niets anders dan afgedankte grondstoffen. In het afvalbeleid moet worden gekozen voor de *cradle to cradle*-benadering.* De prijs van grondstoffen zal de komende jaren flink toenemen, wat een belangrijke impuls zou moeten zijn om deze waar mogelijk uit het afval terug te winnen. Daarvoor zullen we ons blijven inzetten, evenals bijvoorbeeld voor de vergisting van gft.

Diftar lijkt een noodzakelijke voorwaarde voor een effectief beleid. Een verbod op gratis plastic zakken kan een belangrijke bijdrage leveren aan het verminderen van de problematiek van de plastic soep* op zee.

Mobiliteit

De komende jaren begint de uitvoering van de nieuwe Haagse Nota Mobiliteit. Het huidige voorontwerp gaat uit van 10% groei van het autoverkeer en een lichte modal shift richting OV en fiets. De luchtkwaliteit als het gaat om zaken als NO_x en fijnstof zal naar verwachting wel iets verbeteren, maar op veel plaatsen niet substantieel onder de wettelijke normen komen, met alle gezondheidsschade van dien.

Jaarlijks sterven gemiddeld 500 Hagenaars 10 jaar eerder als gevolg van ongezonde lucht. Het HMC pleit dan ook voor een hogere ambitie op mobiliteitsgebied, waardoor CO₂-uitstoot verminderd wordt, maar ook het fijnstof in de lucht teruggedrongen kan worden.

Kansen

Allereerst moet er gewerkt blijven worden aan bewustwording en vergroting van draagvlak voor verdergaande maatregelen. Nog altijd is bij veel mensen onbekend welke gezondheidsrisico's de huidige luchtvervuiling met zich meebrengt, maar ook wat voor invloed de huidige mobiliteit heeft op de klimaatverandering.

Een belangrijke taak van het HMC is om informatie over risico's en oplossingen zo breed mogelijk in de stad bekend te maken. Vervolgens gaat het erom die oplossingen zo effectief mogelijk in concreet beleid en gedrag om te zetten. We kunnen niet wachten op alleen technische verbeteringen aan de brandstofmotor of het massaal invoeren van elektrisch rijden, dat duurt te lang en is te onzeker. We zullen vooral het aantal autokilometers in de stad moeten zien terug te dringen. Dat kan bijvoorbeeld door aanscherping van het parkeerbeleid, voor gemeenten een belangrijk middel om mensen te prikkelen tot bewuster autogebruik, maar ook door alternatieven als fiets, OV, P+R en deelauto's aantrekkelijker te maken. Bovendien noopt ook de steeds schaarser wordende ruimte tot een stringenter parkeerbeleid, en meer investeringen in de alternatieven.

Deze combinatie van prikkelen en verleiden kan tot een belangrijke vermindering van emissies fijnstof en NO_x leiden. Ook zal het leiden tot minder geluidhinder en overgewicht (door meer fietsgebruik), en houdt het de stad leefbaar en bereikbaar door het voorkomen van congestie.

* *Cradle to cradle*: de ontwerpfilosofie dat alle materialen na gebruik in een product niet weggegooid maar hergebruikt kunnen worden, waarbij geen kwaliteitsverlies is, en geen restproducten. Dit in de VS ontwikkelde idee hanteert de stelling 'afval is voedsel'.

* *Plastic soep*: In de Stille Oceaan drijft een hoeveelheid plastic afval die de omvang heeft van tweemaal de Verenigde Staten.

Financiering

Het Haags Milieucentrum ontvangt op dit moment bij elkaar ongeveer 265.000 euro aan subsidie van de gemeente en ongeveer 150.000 euro uit andere bronnen, waaronder de Nationale Postcodeloterij en Fonds 1818. De middelen die de gemeente ons ter beschikking heeft gesteld zijn de afgelopen zeven jaar vrijwel gelijk gebleven, terwijl het belang van duurzaamheid met stip op de publieke en politieke agenda is gestegen. Er kan in onze stad dan ook veel meer gedaan worden om te verduurzamen. De kansen liggen daarbij voor het opscheppen. Die kansen willen wij grijpen, maar daarvoor is een betere financiële basis onontbeerlijk. Particuliere fondsen bieden nauwelijks soelaas, om de eenvoudige reden dat er bijzonder weinig fondsen actief zijn op het terrein van duurzaamheid.

Het gaat ons vanzelfsprekend om doelen en niet om stoelen, maar stoelen hebben we wel nodig om onze doelen te bereiken. Wij denken voor het bereiken van de doelen door middel van de in dit meerjarenplan geschetste extra activiteiten en projecten 250.000 euro extra nodig te hebben. Daarvan zullen we ongeveer 150.000 euro uitgeven aan het in dienst nemen van medewerkers en 100.000 euro aan andere kosten van activiteiten en projecten.

De achterban

Het Haags Milieucentrum kent momenteel zestien aangesloten organisaties die in bijlage 2 met naam en adres vermeld staan. Die organisaties vergroten de legitimiteit van het werk van het HMC. Daarnaast heeft het Milieucentrum een uitgebreid netwerk van individuen en groepen. Hiermee werkt het HMC samen, afhankelijk van activiteit en onderwerp.

Het HMC heeft grote waardering voor de Haagse natuur- en milieuorganisaties en de inzet van talloze deskundige vrijwilligers. Voor het verbreden van het draagvlak voor duurzaamheid onder de Haagse bevolking is het van groot belang dat de organisaties zelf vitaal blijven en met hun activiteiten een zo groot mogelijk publiek bereiken. Het Haags Milieucentrum wil hen daarom dan ook volop ondersteunen.

De bij het HMC aangesloten organisaties onderschrijven de doelstelling en de Meerjarenvisie van het HMC en werken op hun gebied aan dezelfde doelstelling.. Zij dragen ideeën voor nieuwe projecten aan en werken regelmatig met het centrum samen. Daarvan zijn verschillende geslaagde voorbeelden te noemen. Er is dan ook sprake van een goede 'worteling' van het Haags Milieucentrum wat betreft de bij het centrum aangesloten natuur- en milieuorganisaties. De ondersteuning is de afgelopen jaren uitgebreid.

Samenwerking en ondersteuning

Het Milieucentrum biedt de aangesloten organisaties ook de komende vier jaar diverse mogelijkheden voor samenwerking en ondersteuning:

- Uitgebreide facilitaire ondersteuning, zoals bij alle mogelijke vormen van publiciteit en de verspreiding daarvan, bij het verzorgen van Powerpoint-presentaties, het gratis beschikbaar stellen van vergaderruimte, het verzorgen van ledenadministratie, het innen van contributie, het versturen van brieven en de uitleen van apparatuur;
- Ondersteuning met kennis, informatie, contacten en verwijzingen;
- Het organiseren van op maat gesneden cursussen, bijvoorbeeld over hoe mensen te werven of te behouden voor organisatorisch werk en hoe deze functies aantrekkelijk te maken;
- Het bieden van een podium om zich in de stad te manifesteren;
- Het in contact brengen met andere organisaties en personen en het uitwisselen van kennis en ervaring;
- Het bundelen van krachten;
- Het adviseren over en ondersteunen bij procedures en strategieën.

Individuen kunnen geen lid worden van het Haags Milieucentrum. Het centrum wil individuen die belang hechten aan en zich betrokken voelen bij een duurzame en leefbare stad wel aan zich binden. Middelen hiervoor zijn met name door ons maandelijks milieucafé, door een abonnement op ons blad Branding en door het regelmatig sturen van onze Nieuwsbrief. Het centrum wil zo het netwerk uitbreiden van bij de stad betrokken deskundigen. Door vormen te ontwikkelen voor individuele binding aan het centrum, versterkt het HMC de achterban op een nieuwe manier.

Het HMC wil de betrokkenheid en deskundigheid binnen het eigen netwerk meer dan voorheen benutten voor het aandragen van nieuwe (ideeën voor) projecten. Organisaties en mensen die ideeën leveren zullen zoveel mogelijk bij de uitwerking en uitvoering daarvan betrokken worden.

Bijlage 1

Doelstelling, organisatie en werkwijze van het Haags Milieucentrum

Doelstelling

Het centrum heeft volgens de statuten tot doel: "Het in de regio Den Haag bevorderen van duurzaamheid in brede zin, in het bijzonder door het vergroten van het draagvlak voor duurzaamheid onder de bevolking en het draagvlak daarvoor onder degenen die verantwoordelijk zijn voor de voorbereiding en uitvoering van beleid".

Organisatie

Het Haags Milieucentrum is een onafhankelijke natuur- en milieuorganisatie. Het centrum is een stichting en bestaat sinds 1991. Het centrum is onderdeel van het plaatselijke, regionale en landelijke netwerk van natuur- en milieuorganisaties. Alle Haagse organisaties (zie bijlage) die de doelstellingen van de stichting onderschrijven kunnen zich met goedkeuring van de Raad van Toezicht bij het centrum aansluiten. Bestuur en team stellen elke vier jaar een meerjarenplan op. De beoogde projecten en activiteiten worden jaarlijks onder verantwoordelijkheid van het bestuur uitgewerkt in een werkplan met bijbehorende begroting. Aan het begin van ieder jaar wordt aan de hand van een verslag de uitvoering van het vorige werkplan geëvalueerd. Elk jaar wordt onder verantwoordelijkheid van het bestuur voor 1 juli de jaarrekening over het jaar daarvoor gepresenteerd met accountantsverklaring.

Raad van Toezicht en aangesloten organisaties

Het Haags Milieucentrum ondersteunt de bij het centrum aangesloten organisaties. Het HMC is géén overkoepelende organisatie en treedt niet op namens deze organisaties, tenzij anders afgesproken.

Elke bij het centrum aangesloten organisatie heeft het recht lid te worden van de Raad van Toezicht. De Raad van Toezicht houdt toezicht op de gang van zaken binnen het centrum en heeft goedkeuringsrecht m.b.t. het jaarlijkse werkplan, de begroting, het jaarverslag en de jaarrekening. De bij het centrum aangesloten organisaties worden bij het opstellen van het werkplan betrokken en kunnen hun wensen en ideeën daarvoor in een vroeg stadium aanleveren.

In de Raad van Toezicht hebben momenteel de volgende organisaties zitting:

- Stichting Aardewerk
- IVN, vereniging voor natuur- en milieueducatie Den Haag
- De Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging
- NIVON Den Haag
- Fietsersbond afd. Den Haag e.o.
- ROVER, Vereniging Reizigers openbaar vervoer
- De Windvogel
- Milieudefensie Den Haag
- Stedenband Den Haag-Warschau

Bestuur

Het Haags Milieucentrum wordt bestuurd door het stichtingsbestuur. Dit bestuur wordt gekozen door de Raad van Toezicht en bestaat momenteel uit:

- Stef de Niet, voorzitter
- René Dekeling, secretaris
- Akbal Mohamed, penningmeester
- Birgitta Maes, personeel

Team

De dagelijkse leiding van het centrum is gedelegeerd aan de directeur. Iedereen werkt in deeltijd. De formatie is in totaal 6,3 fte, Het team bestaat momenteel uit:

- Frans van der Steen, directeur en verantwoordelijk voor Algemeen Milieubeleid
- Sandra Pronk, directie-assistente
- Geert van Poelgeest, projectcoördinator Natuur en Water
- Tom Pitstra, projectcoördinator Stedelijke Ontwikkeling, Duurzaam (Ver)Bouwen en Energie
- Lennart van der Linde, projectcoördinator Mobiliteit
- Wiesje Korf en Bob Molenaar, communicatiemedewerkers
- Job Suijker, projectondersteuning
- Sandra Kamphuis, DTP en ondersteuning

Werkwijze

De activiteiten van het Haags Milieucentrum zijn te onderscheiden in twee met elkaar verweven hoofdtaken:

1 Vergroten van draagvlak voor duurzaamheid en het bereiken van concrete resultaten door:

- a Het ondersteunen van en samenwerken met aangesloten organisaties en andere maatschappelijke organisaties in de stad
- b Het uitvoeren van activiteiten en projecten gericht op (delen van) de Haagse bevolking

2 Invloed uit te oefenen op het beleid met het doel dit te verduurzamen door:

- a Het geven van gevraagd en ongevraagd advies aan beleidsverantwoordelijken
- b Het uitvoeren van activiteiten en projecten

Het centrum is door al deze activiteiten een ondersteunings-, project-, en adviesbureau ineen.

Daarnaast is het HMC ook een kenniscentrum. Immers, een belangrijke voorwaarde om deze taken goed te kunnen uitvoeren is het verzamelen van kennis en ervaringen op de brede beleidsterreinen waarop het centrum actief is.

Kennis wordt vergaard via het bijhouden van wetenschappelijke publicaties en vaktijdschriften, de berichten in de lokale media, notities en beleidsnota's van de verschillende overheden en via de informatie aanwezig bij het Europese, landelijke, regionale en lokale netwerk van natuur- en milieuorganisaties. Ook verzamelen wij voor onze stad relevante ervaringen die in andere steden overal ter wereld zijn opgedaan bij het werken aan duurzaamheid.

Ten slotte is goede communicatie belangrijk. Het gaat bij activiteiten en projecten niet alleen om de inhoud, maar ook om het overbrengen van de boodschap. De contacten met de lokale media zijn belangrijk om te zorgen dat er publiciteit gegeven wordt aan de activiteiten van het centrum en de bij het centrum aangesloten organisaties. Die contacten spelen ook een belangrijke rol als het centrum aan de alarmbel trekt omdat de duurzaamheid in de stad in de knel dreigt te komen. Communicatie gaat verder ook over goede informatie-uitwisseling met aangesloten en andere organisaties, het organiseren van de jaarlijkse groependag, de uitgave van ons blad 'Branding' en de Nieuwsbrieven.

Bijlage 2

Bij het Haags Milieucentrum aangesloten organisaties:

Stichting Aarde-Werk

Hugo de Grootstraat 10
2518 ED Den Haag
070 345 78 47
info@aarde-werk.nl
www.aarde-werk.nl

Biesieklette

Heeswijkplein 86-87
2531 HG Den Haag
070 394 22 11
info@biesieklette.nl
www.biesieklette.nl

Dierenbescherming

Frederik Hendriklaan 85A
2582 BV Den Haag
070-392 42 89
dieren@haagsedierenbescherming.nl
denhaag.dierenbescherming.nl

Stichting Egelopvang Den Haag

Postbus 82381
2508 EJ Den Haag
070 325 40 45
www.egelopvangdenhaag.nl

De Fietsersbond afdeling Den Haag e.o.

Postbus 11638
2502 AP Den Haag
070 345 43 95
denhaag@fietsersbond.nl
www.fietsersbond.nl/denhaag

Gezonde gronden

Weimarstraat 23
2562 GN Den Haag
070-3569978
info@gezondegronden.nl
gezondegronden.nl

De IVN, Vereniging voor natuur- en milieueducatie Den Haag

Waterlandsingel 94
2548 ST Den Haag
070 325 35 60
mail@robmeyer.tmfweb.nl
www.ivndenhaag.nl

De KMTP/'Groei & Bloei' Den Haag

Sijzenlaan 98
2566 WN Den Haag
070 323 35 06
info@groei-en-bloei-den-haag.nl
www.groei-en-bloei-den-haag.nl

KNNV Den Haag

De Ruyterstraat 2
2266 KT Leidschendam
070 320 14 85
den-haag@knnv.nl
www.knnv.nl/den-haag

Milieudefensie Den Haag

Cannenburglaan 22
2532 AM Den Haag
070 362 15 42
denhaag@milieudefensie.nl

NIVON Den Haag

Maarseveensestraat 2
2574 RW Den Haag
070 365 20 52
www.nivon-zuid-holland.nl

ROVER

De Savornin Lohmanlaan 479a
2566 AL Den Haag
070 323 66 23
denhaag@rovernet.nl
www.rovernet.nl/denhaag

De Haagse Vogelbescherming

Van Trigtstraat 43
2597 VX Den Haag
0174 213 825
info@haagsevogels.nl
www.haagsevogels.nl

Het Wereld Natuurfonds Den Haag

p.a. T. Bos
Karel de Geerstraat 39
2522 PB Den Haag
070 345 13 66
wnf_denhaag@hotmail.com

De Windvogel

p.a. dhr. J. Hoogendoorn
Fazantendreef 6
2665 ET Bleiswijk
010 521 59 53 of 06 13 19 26 64
info@windvogel.nl
www.windvogel.nl

Bijlage 3

Meerjarenvisie 2010 - 2035

Gepresenteerd in juni 2009

Voorwoord (en samenvatting)

De kredietcrisis baart vele Hagenaars zorgen, en terecht. Toch is wat we nu op economisch gebied meema-ken kinderspel vergeleken met wat de klimaatcrisis ons zal brengen. De laatste paar jaar is het besef toegenomen dat we die klimaatcrisis zelf veroorzaken en dat de gevolgen ernstig zijn. Dat is zeker een verbetering, maar hóe ernstig die crisis is en hoe diep ze op ons leven zal ingrijpen, dat beseffen nog veel te weinig mensen ten volle.

We zitten namelijk in een tijdsklem. Als niet binnen tien jaar wereldwijd het energieroer wordt omgegooid, is de kans groot dat ecologische omslagpunten bereikt worden. Dan slaat het klimaat op hol en is er geen houden meer aan. Er zijn nog wat onzekerheden, maar vrijwel alle klimaatwetenschappers zijn ervan overtuigd dat ons een onomkeerbare catastrofe te wachten staat als we onze economie en leefstijl niet gaan verduurzamen en zo de temperatuurstijging deze eeuw tot 2 °C weten te beperken. Daarmee zijn we er helaas nog niet. Recente onderzoeken brengen een aantal top-wetenschappers - waaronder onze eigen Nobelprijs-winnaar Paul Crutzen - tot de conclusie dat de opwarming van onze planeet nog sneller gaat en met nog ernstigere gevolgen dan een paar jaar geleden werd gedacht. Hun en onze boodschap luidt dan ook: Mensen, wakker worden en alle hens aan dek!

Ook in Den Haag zijn wij net het orkestje op de Titanic dat rustig doorspeelt terwijl het earthship 'Mensheid' aan het zinken is. Maar wel met dit belangrijke verschil: als iedereen nu wakker wordt en in actie komt, kan het schip zeer waarschijnlijk nog gered worden. Daarom maakt het Haags Milieucentrum in de Meerjarenvisie 2035 die voor u ligt een bijna dwingende keuze. De keuze om er alles aan te doen om de klimaatcrisis in te dammen. Wij zullen ons natuurlijk ook krachtig blijven inzetten voor het aanpakken van milieuproblemen als afnemende biodiversiteit, luchtvervuiling en verlies van de groene ruimte, maar het sterk verminderen en tot nul reduceren van broeikasgasemissies zal de komende 25 jaar ons belangrijkste speerpunt zijn. Ons doel is dat Den Haag een echte klimaat-koplopergemeente wordt: een klimaatneutrale stad in 2035. Dat betekent de komende 4 jaar 16% reductie van broeikasgassen en 40% in 2020. Dat is vijftien jaar eerder klimaatneutraal dan waar de gemeente op inzet en 10% meer reductie in 2020. Vergeleken met een aantal andere koplopergemeenten is dat een gemiddelde ambitie.

De komende tien jaar 40% reduceren vergt een stevige inspanning. Maar met het benodigde besef van urgentie bij de politiek en de Hagenaars is dat mogelijk. Dat vraagt niet alleen offers. Integendeel. Het roer omgooien en de energietransitie echt in gang zetten zal de leefkwaliteit in onze stad absoluut ten goede komen. Het zal bovendien de eco-nomische vitaliteit en de toekomstbestendigheid van onze lokale economie stevig verbeteren. Daarom schetsen we in deze Meerjarenvisie een wervend en haalbaar toekomst-beeld van hoe onze stad er in 2035 uit zou kunnen zien. Van hoeveel beter en goedkoper op veel terreinen het leven voor alle Hagenaars zou kunnen zijn. Dat kan natuurlijk alleen als we daar samen de schouders onder zetten. Iedere Haagse burger heeft zijn eigen verantwoordelijkheid om naar vermogen daaraan bij te dragen.

Er zijn echter grenzen aan wat Hagenaars individueel kunnen doen. Daarom hebben we voor het regelen van belangrijke collectieve zaken een stadsbestuur. Dit draagt een speciale verantwoordelijkheid voor het indammen van de klimaatcrisis. Zonder drijvende kracht vanuit de lokale politiek, die voorwaarden en ka-

ders schept, zal een echte energietransitie nooit lukken. Bij die verantwoordelijkheid zal ons centrum ook het stadsbestuur graag van dienst zijn. Met raad en daad en door steeds meer Hagenaars bij natuur, milieu en het indammen van de klimaatcrisis te betrekken.

Stef de Niet
Voorzitter

Frans van der Steen
Directeur

1. Indammen klimaatcrisis als belangrijkste speerpunt?

Wat is nu echt van belang voor het leven van ons mensen? Dan gaat het om onze eerste levensbehoeften en bestaanszekerheid. Voor dergelijke primaire zaken is een redelijk stabiel klimaat de vrijwel allesbepalende factor. Klimaat bepaalt bijvoorbeeld waar mensen (nog) kunnen leven, het bepaalt de omvang van de voedselproductie, van de hoeveelheid bruikbaar water en zelfs van het zuurstofgehalte van de lucht. En de concentratie van broeikasgassen in de atmosfeer is de uiterst gevoelige thermostaat die voor een belangrijk deel de complexe met elkaar verweven processen regelt die samen het klimaat bepalen. Die concentratie is, met name doordat gigantische hoeveelheden koolstof in fossiele brandstoffen zijn vastgelegd, in de loop van honderden miljoenen jaren teruggebracht tot nog geen 300 op de miljoen moleculen. Daardoor is het klimaat ontstaan waarin de mens tot ontwikkeling kon komen. De afgelopen ruim 150 jaar heeft de mens door verbranding van olie, gas en kolen die concentratie met 100 moleculen per miljoen doen toenemen, waardoor de gemiddelde temperatuur met 0,8 °C gestegen is.

Dat lijkt weinig, maar wat we nu overal op de wereld meemaken is grotendeels het gevolg van die opwarming: meer en intensere droogtes en bosbranden, een stijgende zeespiegel, verzuring van de oceanen, woestijnvorming, toenemende plagen en (planten)ziektes, een toenemend aantal orkanen en cyclonen, enorme slagregens en overstromingen, smeltend poolijs en opdrogende rivieren. Door wat nog aan opwarming in de pijplijn zit - de zogeheten thermische vertraging - is het gevolg van die 100 ppm extra niet 0,8 °C opwarming, maar loopt die nog op tot minstens 1,3 °C. Om een beeld te schetsen van hoe hoog de huidige broeikasgasconcentratie van 380 ppm in de atmosfeer is: in de afgelopen 800.000 en waarschijnlijk de afgelopen 20 miljoen jaar is die concentratie nog nooit zo hoog geweest. Dat is minimaal vier keer zo lang als de mens op de aarde rondloopt.

Volgens de duizenden klimaatwetenschappers van de VN-klimaatpanel, het IPCC, moeten we zien te voorkomen dat de opwarming meer dan 2 °C wordt. Als die temperatuur bereikt wordt, is het heel goed mogelijk dat het klimaat door zichzelf versterkende processen op hol slaat. Die kritische 2 °C komt overeen met 450 ppm. Als we in het huidige tempo doorgaan met het uitstoten van broeikasgassen zitten we over dertig jaar al op die 2 °C opwarming. Dit betekent een onnoemelijke urgentie om wereldwijd, en vooral in geïndustrialiseerde landen, elk van de komende jaren te benutten om de emissies van broeikasgassen drastisch te verminderen.

Daar komt nog bij dat uit recente wetenschappelijke onderzoeken blijkt dat het rapport van het IPCC eigenlijk te rooskleurig is. Zo verwachtte het IPCC in zijn zwartste scenario dat pas aan het eind van deze eeuw het Noordpoolijs zou zijn verdwenen, terwijl dat mogelijk al over een paar jaar het geval is. Men dacht dat de toename van de CO₂ een stuk lager zou zijn en dat het bufferend vermogen van de biosfeer niet afneemt. Uit onderzoeken blijkt echter dat de belangrijkste buffer, de oceanen, onder andere door de verzuring steeds minder CO₂ opnemen. Daarnaast is het ontdooien van de permafrost, en de enorme hoeveelheid broeikasgassen die daardoor nu al vrijkomen en nog gaan vrijkomen, niet in de modellen opgenomen. Het belangrijkste is wellicht dat recent wetenschappelijk onderzoek er op duidt dat de klimaatgevoeligheid van broeikasgas-

sen nog hoger is en een verdubbeling van emissies van 280 ppm naar 560 ppm niet tot 3 °C maar tot 6 °C temperatuurstijging kan leiden. Dat betekent dat we beter van 350 ppm als maximum uit kunnen gaan om er redelijk zeker van te zijn dat het klimaat niet op hol slaat. Onze eigen Nobelprijswinnaar Paul Crutzen stelt dat voor 'klimaatveiligheid' 70% CO₂-reductie in 2015 noodzakelijk is. Het zijn juist de meest prominente wetenschappers die de alarmbel luiden.

De vraag die zich dan opdringt is hoe het mogelijk is dat bij de politiek en de media niet alle seinen op rood staan? Waarom luiden zij geen alarmbel want zonder besef van urgentie komt er geen draagvlak voor de soms ingrijpende maatregelen die nodig zijn. Waarom wordt het roer niet omgegooid, zeker als je bedenkt dat we daarvoor nu al over het benodigde geld, de kennis en de technologie beschikken? Ieder maatschappelijk onderwerp, of het nu gaat om werk, beloning, wonen, onderwijs, gezondheid, zorg, veiligheid, kunst en cultuur, is zijn hoge plaats op de politieke of publieke agenda gegund. Al die onderwerpen verdienen ook een hoge plaats, maar het klimaat is een zaak van een totaal andere orde. Een hogere orde.

Wie kan, dit alles wetende, nog rustig op zijn stoel zitten? Het HMC lukt dat in ieder geval niet. Daarom heeft het Haags Milieucentrum het indammen van de klimaatcrisis tot het belangrijkste speerpunt van het beleid gemaakt. En het mooie is dat het leven in onze stad er alleen maar beter van kan en zal worden al blijven we wat het klimaat betreft natuurlijk afhankelijk van inspanningen buiten Den Haag en Europa. We zijn tenslotte één wereld. Daarom moet het verdrag van Kopenhagen een Keerpunt worden; Kopenhagen moet slagen. Het is nu of nooit. We kunnen de klimaatverandering beteugelen maar dat moeten we de kansen die er zijn wel grijpen. Dus geen doemdenken, maar DOENdenken!

2. Klimaatneutraal Den Haag 2035: een haalbaar en wervend toekomstbeeld

Klimaatmaatregelen worden nu door velen als een economische kostenpost en als 'inleveren' gezien. Dit slaat de plank volkomen mis. Het tegenovergestelde is het geval. Een duurzaam leven is niet minder maar anders. Een leven waarbij de kwaliteit van het bestaan en de leefomgeving er op heel veel punten juist drastisch op vooruit zal gaan als een aantal zaken goed georganiseerd wordt.

Ook economisch gezien is het zakelijk en nuchter en getuigt het van visie om in duurzaamheid te investeren. Dit zijn toekomstbestendige investeringen die de vitaliteit van de Haagse economie op langere termijn zullen versterken en vaak al op korte termijn bakken geld zullen besparen. En omdat zon en wind onuitputtelijke energiebronnen zijn, zijn het investeringen die ons onafhankelijk maken van snel oprakende fossiele brandstoffen.

Investeren in duurzaamheid is dan ook investeren in de leefkwaliteit en de bestaanszekerheid van mensen, van Hagenaars van vlees en bloed; Hagenaars waarvan velen helaas nog niet beseffen hoe cruciaal juist duurzaamheid is voor de kwaliteit van hun bestaan. Om dat enigszins voorstelbaar te maken willen we een beeld schetsen van hoe de stad en het leven van een Hagenaar er over 25 jaar uit zouden kunnen zien.

In 2035 rijden er ten opzichte van vandaag-de-dag in onze stad 65% minder auto's rond. Op elke tien huishoudens staat er één elektrische deelauto in de straat, dus binnen handbereik, die in een oogwenk te reserveren en te gebruiken is. Wel de lusten van een auto als je die echt nodig hebt en niet langer de lasten. Dit zal veel mensen veel geld besparen. De stad wordt veiliger, de lucht veel gezonder, er komt meer ruimte voor spelende kinderen en voor groen. De meeste mensen die in de stad werken, waaronder ambtenaren, wónen daar ook zodat het forenzenverkeer sterk is verminderd. Den Haag is daarnaast een geweldige fietsstad met overal geasfalteerde fietspaden, liefst vrijliggend, enkele overdekt. Fietsers hebben bijna overal voorrang. Doordat er veel betere fietsvoorzieningen en stallingmogelijkheden zijn, stappen Hagenaars massaal en met veel plezier op de fiets. Daardoor blijven ze fitter en hebben ze minder last van overgewicht, wat veel medische en economische kosten bespaart. Het openbaar vervoer is fijnmaziger en meer op maat, met kleinere elektrische busjes met veel stopplaatsen. Met zulke goede fiets-, OV- en autodeelvoorzieningen heb je als particulier in de stad echt geen auto meer nodig.

Haags Energiebedrijf

De elektrische auto's worden, meestal 's nachts, opgeladen met onder meer groene stroom van windmolens op de Noordzee, op bedrijventerreinen en langs snelwegen. Op de havenhoofden staan dan ook als icoon van de klimaatneutrale stad twee prachtig vormgegeven, verlichte en kunstig gedecoreerde windmolens. Die molens zijn eigendom van een eigen Haags energiebedrijf dat de stad van duurzame energie voorziet. Omdat de stad zelf gaat over opwekking, inkoop en levering van energie kan de stad een eigen duurzaam energiebeleid voeren. Particulier opgewekte energie middels mini-warmtekrachtkoppeling in duizenden huizen en gebouwen draagt daarnaast stevig bij aan de eigen duurzame energievoorziening.

De energievraag is met de helft gedaald, voor een belangrijk deel omdat alle gebouwen grondig en lekvrij geïsoleerd zijn. Controle op warmtelekken vindt plaats met infraroodcamera's. Veel daken zijn geïsoleerd door bedekking met sedumgrasmatten die CO₂ binden en meteen voor een betere waterberging zorgen. Vrijwel alle gebouwen die daarvoor in aanmerking komen zijn voorzien van zonnepanelen en kleine windmolens. Aardwarmte wordt met de slogan 'Den Haag zit er bovenop' volop benut en veel huizenblokken maken gebruik van warmtepompen, ook omdat deze voor koeling in de warme zomers zorgen. Dit alles bespaart de Haagse burgers weer veel geld.

Het ophalen van afval is door het gescheiden ophalen vrijwel gratis. Dat komt doordat verbranden, dat gepaard gaat met broeikasgasemissies, veel duurder is en doordat veel van wat nu afval heet in 2035 kostbare grondstoffen zijn waarmee goed geld te verdienen valt. De stad is ook klimaatbestendiger. Heftige regenval leidt niet meteen tot overbelasting van het riool, omdat de afvoer van het hemelwater van gebouwen van het riool is afgekoppeld. De riool-heffing is lager, de waterkwaliteit is beter, mensen kunnen in zee zwemmen zonder angst voor colibacteriën. Daarnaast worden alle inkopen, aanbestedingen en opdrachten van de gemeente en van vrijwel alle bedrijven en organisaties in de stad klimaatneutraal en duurzaam gedaan. Het Haagse bedrijfsleven en met name het midden- en kleinbedrijf heeft zich gestimuleerd door deze plicht tot duurzaam inkopen massaal op het duurzame ondernemen gestort.

Tot slot, Den Haag is ook de internationale stad van Recht en Vrede. Klimaatman Al Gore heeft niet voor niets de Nobelprijs voor de Vrede gekregen. Klimaatrecht en internationale conflicten als gevolg van de klimaatcrisis staan in 2035 hoog op de internationale agenda. Door de vooruitziende blik van het Haagse stadsbestuur in 2010 heeft het zich daarbij een koppositie weten te verwerven.

Overall op de wereld heeft de klimaatcrisis zich in 2035 stevig doen voelen. De verantwoordelijkheid voor het in 2035 prioritaire beleidsterrein duurzame ontwikkeling en klimaat is daarom al in 2014 overgedragen aan de burgemeester. De reden daarvoor is dat de burgemeester het collegelid is dat het meest boven de partij en staat en duurzame stedelijke ontwikkeling bij uitstek een integrale benadering vergt. Daarnaast is bij de burgemeester, die voor langere tijd wordt benoemd, de continuïteit het best gewaarborgd.

2014 was ook het jaar waarin besloten werd tot de bouw van het Klimaatcentrum. Dit prachtig vormgegeven, energieproducerende gebouw aan onze kust werd een lichtend voorbeeld voor andere landen en steden. Het Klimaatcentrum heeft in hoge mate bijgedragen aan het gevoel van urgentie voor een stevig klimaatbeleid en heeft burgers en organisaties praktisch ondersteund bij het nemen van hun verantwoordelijkheid.

3. Hindernissen op weg naar een klimaatneutrale stad

Dit toekomstbeeld is haalbaar, maar dan moeten we nu een begin maken met de daarvoor benodigde omslag. We moeten af van onze energieverslaving en wat we nog wel aan energie gebruiken zal vrijwel zonder uitstoot van broeikasgassen moeten worden opgewekt. Dat kan. Veel landen - ook Nederland - beschikken nu al over het geld, de kennis en de technologie om al ons handelen energieneutraal te maken. Zeker op de iets langere termijn is dat bijzonder rendabel. Ten eerste zullen de prijzen van fossiele brandstoffen door grote vraag, afnemende voorraden en beperkte productiecapaciteit (peakoil) sterk stijgen. Tegelijkertijd zullen, als we onze kennis, creativiteit en technisch vernuft echt op duurzaamheid gaan richten, de energie-efficiëntie van productie en consumptie snel verbeteren en zal duurzame energie goedkoper worden.

De echte hindernissen op weg naar die klimaatneutrale stad in 2035 zijn dus geen kwestie van gebrek aan geld, kennis of technologie. Dan gaat het met name om economische dogma's. Gelukkig neemt het besef toe dat het zelfregulerend vermogen van de markt uiterst beperkt is en dat een goede scheidsrechter boven belangenpartijen onmisbaar is. Die scheidsrechter is een effectief en efficiënt werkende overheid die de markt in duurzame banen leidt. Tevens groeit het besef dat de groei van het BNP als maat voor welvaart een wel erg beperkte manier van meten is. Het BNP en de groei daarvan zeggen namelijk niets over de kwaliteit van wezenlijke zaken als onderwijs, zorg en veiligheid, laat staan over de kwaliteit van het milieu. Het HMC wil dan ook bijdragen aan de acceptatie van een breder welvaartsbegrip door publiek en politiek.

Een andere hindernis is de (economische) globalisering. Er is een wereldwijde klimaatcrisis en een wereldmarkt, maar geen wereldregering om die markt in duurzame banen te leiden. En wat te denken van het door bureaucratisering en verkokering afbrokkelende bestuurlijk vermogen, terwijl de meeste problemen waar we in de 21ste eeuw met elkaar voor staan alleen via een integrale aanpak opgelost kunnen worden. Dat geldt zeker voor de klimaatcrisis.

En dan is er het al eerder geconstateerde gebrek aan gevoel van urgentie bij de politiek en het publiek. Zonder dit gevoel van urgentie zullen noodzakelijke maatregelen niet genomen worden, terwijl er haast geboden is om omslagpunten te voorkomen. Collectief lijken we verdrongen te hebben dat een vitale natuur, een gezond milieu en een redelijk stabiel klimaat de voorwaarden zijn voor al het andere en dat het bij milieuvernietiging vaak om onomkeerbare processen gaat. Het zijn bovendien de belangrijkste dragers van onze economie en van onze welvaart. Ook de Haagse economie is volstrekt afhankelijk van de talloze onbetaalde diensten die natuur en milieu elke dag leveren. Ecologie staat dus niet naast economie en niet naast sociale en culturele verworvenheden, maar is daarvoor de voorwaarde. Als die ecologische onderlegger van ons bestaan in crisis verkeert, zijn we ook economisch de kip met de gouden eieren aan het slachten. En dat is precies wat we aan het doen zijn.

4. Lokaal niveau is cruciaal

Niet genoeg kan benadrukt worden hoe groot het belang van het lokale niveau is als het gaat om een effectief klimaatbeleid. Op veel beleidsterreinen berusten de steeds verder gedecentraliseerde bestuurskracht en beslismacht bij het lokale bestuur. Nationaal mogen regels worden vastgesteld, gemeenteraden beslissen of het burgers gemakkelijker wordt gemaakt hun verantwoordelijkheid te nemen, hoe duurzaam men bouwt, of werk gemaakt wordt van duurzame energie, of een weg wordt aangelegd, of er wordt geïnvesteerd in fiets en openbaar vervoer, of en hoe bedrijventerreinen ingericht worden, of afvalscheiding serieus wordt genomen, enzovoort. Steden zijn volgens een Londense studie verantwoordelijk voor 75% van de CO₂-emissies en 75% van het grondstoffenverbruik. Zij dienen dus het goede voorbeeld te geven en het voortouw te nemen.

Voor een gemeente als Den Haag is het met een aan stevige inspanningen haalbaar om al in 2035 - dus vijf-tien jaar eerder dan nu de ambitie is - een klimaatneutrale gemeente te zijn. Dat kan zonder CO₂-compensatie. En om, als tussenstap, in 2020 voor 40% klimaatneutraal te zijn. Dat kan met een Haagse Urgenda waarin met tweejaarlijkse stappen naar een klimaatneutrale gemeente wordt toegewerkt en waarbij elke twee jaar gecontroleerd wordt of de reductiedoelstellingen gehaald zijn. En zo niet, dan worden extra maatregelen genomen om die doelstellingen alsnog te halen.

Dit neemt natuurlijk niet weg dat de gemeente binnen landelijke en soms provinciaal vastgestelde kaders moet werken. Waar die kaders knellen en weinig ruimte en steun bieden, zou de gemeente niet moeten schromen om samen met andere steden de landelijke politiek of bestuursorganen aan te spreken en om steun te vragen. Dat gebeurde, bijvoorbeeld binnen het overleg van de vier grote steden, de afgelopen jaren veel te weinig. Ook daar wil het HMC de vinger aan de pols houden.

Draagvlak is belangrijke gemeentelijke verantwoordelijkheid

Het lokale niveau is ook het meest natuurlijke en effectieve niveau voor het betrekken van burgers. Dáár leven burgers en hebben ze hun netwerken en daar worden ze heel direct geconfronteerd met de achteruitgang van hun leefomgeving. Dáár liggen dus, door met een wervend verhaal concrete alternatieven te bieden, de beste kansen hen te verleiden hun leefstijl aan te passen.

De beste manier om burgers massaal mee te krijgen is het hen een stuk gemakkelijk te maken om duurzaam te leven en vanuit het stadsbestuur zaken gewoon goed te regelen. Maar er is ook draagvlak en gevoel van urgentie nodig omdat duurzaamheid soms offers vraagt. Dit vergt een veel grotere inzet van de gemeente. Het vraagt om een permanent bewustwordings- en publiciteitsoffensief. Dat kan onder meer door ook binnen de afdeling milieucommunicatie van klimaat het belangrijkste speerpunt te maken.

Het milieucentrum zal zich in ieder geval volop bezighouden met het verbreden van het draagvlak voor duurzaamheid en klimaatmaatregelen onder de Haagse bevolking en onder belangrijke spelers als het gemeentebestuur en woningcorporaties. Daarbij kiezen wij de Tangobenadering. Niet schuwen om met ongemakkelijke waarheden 'af te stoten', maar meteen daarna mensen met inspirerende verhalen, wenkende perspectieven en met concrete alternatieven weer aan te trekken. En net als bij de tango is dat spannend, dynamisch en uitdagend. De passie die bij de tango hoort zullen we hard nodig hebben om de benodigde energietransitie nu te maken want we hebben boven alles haast. De wetenschap laat er geen twijfel over bestaan dat we snel zullen moeten omschakelen.

Met dit alles en met als startpunt het klimaatverdrag van Kopenhagen, eind 2009, willen we stevig aan de slag!

**‘Er bestaat geen
tegenstelling
tussen economie
en ecologie.**

**Dat duurzaamheid
geld kost en dus
ten koste zou gaan
van de Haagse
economie is een
wijdverbreid
misverstand.**

**Het is eerder het
tegenovergestelde.**

**Investeren in
duurzaamheid
bespaart veel geld
en bevordert een
toekomstbestendige
vitale lokale
economie.’**

*Frans van der Steen, directeur HMC
bij de presentatie van de
Meerjarenvisie 2010-2035*

**‘We moeten ophouden
ons zorgen te maken.
Het is tijd om in
paniek te raken’**

Klimaatwetenschapper prof. dr. W.C. Turkenburg